

UNA DESCRIPCIÓ D'INCA EN UN MANUSCRIT DEL SEGLE XVII

PERE FIOL I TORNILA

INTRODUCCIÓ

La comunicació que present enguany és el Capítol III del Manuscrit titulat "Relación de la Vida y Virtudes de la Venerable Sor Clara Andreu Religiosa professa del Convento de S. Bartholome de la Villa de Inca de la Orden de San Geronimo. Escrita por mi el Doctor Gabriel Benito Mir (1) olim Rector de la Pobla Comissario del Santo Officio de la Inquisicion, y Confessor de dicho Conbento en lengua Mallorquina, y agora traducida en Castellana, añadidas algunas anotaciones en las cosas de difficultat".

El manuscrit està datat a la Ciutat de Mallorca dia primer de Gener de l'any sant de 1650, direm, per tant, que fou traduït l'any 1649. Diré també que no hi ha hagut manera de trobar el manuscrit mallorquí ni en els arxius institucionals de Mallorca, ni en el de les famílies que tenen coneguts arxius.

És un volum en quart i arriba fins a la plana 265 regirat, si bé cal dir que quan arriba al capítol VI de la Tercera Part ja du consignada la plana 295 i la següent torna començar a la plana 160 i així acaba aquesta enumeració que arriba a la 265 regirada.

Comença amb dues cartes: una a la seva neboda Sor Sussana Mir, religiosa en el Monestir inquer i causa, degut a la seva impertinent demanda, de la present escriptura. L'altra carta va dirigida a la Rda. M. Piora i Comunitat del Monestir. No hi manca un pròleg dedicat al devot lector.

El cos del manuscrit està dividit en tres parts:

- I Va del naixement de Sor Clara Andreu fins al moment que, segons ell, comencen els fets meravellosos en Sor Clara. Nadal de 1625.
- II Narració de tots els fets meravellosos que passaren en el Monestir l'any 1626 seguint les notes escrites pel Rector d'Inca el Dr. Nadal Guasp (1').
- III Segueixen fets meravellosos i la persecució i mort de Sor Clara. En aquesta part hi ha les tres cartes que Sor Clara va escriure al Sr. Bisbe.

Aquest Manuscrit es conserva a l'Arxiu Diocesà dins un caixó. Cal dir que dins aquest mateix caixó n'hi ha una còpia, també manuscrita, que sols arriba a la nota del capítol XIV de la Segona part, plana 184 regirat, i aquest, ara, també està fotocopiats i enquadernat a l'Arxiu del Monestir.

CAPITULO III

DE LA ANTIGUIDAD Y RELIGION DEL CONVENTO DE S. BARTHOLOME

La villa de Inca està puesta cerca de los montes. Dista de la Ciudad principal quatro leguas. Antiguamente era muy grande poblacion, tanto que se halla autos y escrituras viejas, que con una mala sanidad murieron en ella pasadas de ocho mil personas. (2)

La verdad es que su término se extendía mucho, porque muchas alquerías, que entonces eran del término desta villa, agora son villas populosas con sus términos, y todo se desmembró desta Villa como son Binisalem, Sancellas, Vialfàs (Sa Pobla), Campanet, Selva, Escorca y otras (3). Y ansí el devotíssimo Santuario de Ntra. Sra. de Lluch, que agora es del término de Escorca, entonces era del término de Inca, y por essa causa quando vacó la Retoría de Inca, la quiso y tomó para sí el Canciller, el Eminentíssimo Cardenal Don Rodrigo de Llenzol y de Borja, Obispo que fue de Mallorca (4), aunque no residió en el Obispado, solamente por la devoción que tenía á este devotíssimo Santuario de nuestra Señora Benditíssima de Lluch De manera que siendo Cardenal y Canciller, fue juntamente Rector de Inca, y después Summo Pontífice, se llamó Alejandro y es sexto deste nombre.

Agora no está tan grande Poblacion, si bien es la mayor desta Isla, quitada la Ciudad de Palma, que es la principal deste Reyno. Tendrá más de mil vezinos (5), y sin la Iglesia Parroquial, tiene tres Conventos: el de Santo Domingo (6); el de San Francisco (7), que antes era de frayles claustrales, y agora de observantes (8); y el de S. Bartholomé, que es de Religiosas Hyerónimas, del qual havemos de tratar (9).

Fuera de la Villa hay un monte a la parte de Levante, que vulgarmente se llama el Puig de Inca, donde hay una iglesia pequeña baxo de la invocación de Sta. Magdalena, en el qual fundaron primero estas religiosas el Convento. Fundóse a petición de los Jurados y Consejeros de la Villa (10).

Las Religiosas fundadoras salieron del Convento de Santa Elisabeth, que es de monjas Hyerónimas en la ciudad principal, y fueron Sor Antonina de España, àlias Alemana, Sor Francina Joana, Sor Pereta Damiana, Sor Antonina Oleza, Sor Ursola Reus, Sor Miguela Guayta, Sor Constansa Mascarona y una novicia que se llama Eulalia Metge.

Salieron de su Convento y de la Ciudad á 11 de Noviembre año 1530, día del glorioso pontífice S. Martín. Acompañávanlas el Magnífico Señor Dr. Gaspar Barthomeu, Oficial y Vicario General, y muchas personas principales ansí hombres como mugeres, y entre ellas la Señora Campiellos, la Señora Cerdana, la Señora Metge, madre de la novicia. Salieron de Inca el Bayle, Jurados, Consejeros y todos los principales de la Villa para recibir las, y con grande acompañamiento a caballo, llegaron al monte el mismo día.

Fue elegida Priora Sor Antonia de España, y dieronles por Confessor el Venerable Antonio Bauçà. Estuvieron en aquel monte hasta el 21 de diciembre 1534.

Viendo los Jurados la incomodidad del lugar, juntaron consejo y determinaron pasarlas a la Iglesia de San Bartholomé, que es el puesto donde están agora.

Era Señor de la Iglesia de S. Bartholomé el Rdo. Martín Sifre, àlias Romani Pvro. el qual hizo donación della graciosamente a las Religiosas, y también de unas casas que tenía cerca de la Iglesia, y de dos pedaços de tierra, con lo cual baxaron las religiosas del monte con grande acompañamiento y tomaron possession de la dicha Iglesia de San Bartholomé, día de S. Thomas á 21 de diciembre de 1534, con dos religiosas más que tomaron el Hábito en el monte, una dellas se llamaba Chaterina Fabregues, natural de la Villa de Inca, y la otra Hyerónima Font, de la villa de Muro.

El día de S. Bricio, á 13 de noviembre de 1538 se juntaron con ellas tres religiosas que vinieron de la Ciudad: Sor Bautista Matas, Sor Hyerónima Ozonas y Sor Angela Ange-lats por ser aquellas religiosas pocas.

Lleváronse la Monjas, de la iglesia de Santa Magdalena del monte, una casulla de terciopelo carmesí, un cáliz y la campana. Los alquerianos y vezinos del Monte (11) pretendieron que había de quedar aquella (la campana), en la iglesia del Monte. Obtuvieron las religiosas provisión en su favor que hizo el Sr. Baptista Mir, Vicario General. Puede verse en el Libro de las Provisiones en el mes de Abril 1535 y a 8 de Agosto 1549.

Las Religiosas, capitularmente congregadas, determinaron celebrar todos los años perpetuamente un officio y Aniversario el día de S. Martín por el alma del Rdo. Martín Cifre por la charidad que les hizo de darles la Iglesia.

Esta Iglesia de S. Bartholomé era antiguamente la Iglesia Principal y Parrochial de la Villa, y de aquí viene que los Jurados tienen obligación de pagar a las Religiosas el Cirio Pascual y los sirios de las tinieblas y el officio y sermón el día de S. Bartholomé, y asisitir dicho día a la iglesia (12).

El día de Pentecostés (13), los jurados nuevos, suben á ofrecerse a las religiosas, y tienen obligación, aquel día, de assitir en la dicha iglesia a los officios, y las monjas les dan ramilletes. Demás desto tiene obligación la Iglesia mayor de subir a la Iglesia de las monjas en processión el Domingo de Ramos, y en ella predica el predicador que haze la cuaresma en la Prrochia. La Segunda fiesta de Pasqua de Resurrección tiene también obligación la Iglesia mayor, de subir otra vez en processión a la dicha Iglesia de las Monjas, y allí offician los clérigos y tañen sanctus con la campana de las Monjas (14). Y el Domingo infra octava del Santíssimo Sacramento también suben los clérigos a hacer la procesión a las religiosas (15).

Cada día sube un clérigo á dezir Misa á las religiosas, es obligación que tienen los clérigos por un concierto que hizieron con ellas. Y es que el platillo de las Almas del Purgatorio era de las Monjas, el qual es de grande provecho, y concertáronse con los clérigos, en que se obligaron ellos de cada día dezirles Misa y ellas les renunciaron al platillo. Hízose este concierto por medio de personas principales y con authoridad del Señor Obispo. Han de tener las Religiosas una provisión que en su favor hizo el Rdm. Señor don Juan Vich y Manrique, Obispo, quando fue a Inca por la Visita (16).

La Iglesia de S. Bartholomé con el Convento de las Religiosas está edificada en una colina hacia el norte, la qual está junto a la villa (17). Viven en el dicho Convento más de 50 Religiosas (18), es muy recogido y encerrado, no hay más de una grada o reja, y essa muy pequeña (19). Las religiosas professas no se pueden mostrar sino a padres y hermanos. Observan mucha pobreza. En la celda no pueden tener sillas, sino dos posaderos, que aquí llamamos "estormies", llenas de paja para sentarse. Un velador que aquí se llama "pagés" para poner el candil, un Altarito con un quadro o un Crucifixo o una cruz para hazer la oración.

No visten camisa, sino túnica, ni tienen sábanas de lienzo, sino de lana, si no es con licencia las enfermas y las que son muy viejas. Los Maytines se dizen á media noche y por esso hay dos veladoras; las quales van por turno y están en el coro haziendo sus devociones. A la media noche una dellas tañe la campana y la otra va á despertar las religiosas (20) y les lleva luz (21).

A la Alba se levantan a rezar Prima, a las dos horas de día Tercia y Sexta, después oyen la Missa y tienen una hora de oración. Después de comer se dice Nona, la qual acabada es la lición, dura una hora. Están todas juntas en un aposento grande y capaz, trabajan aquella hora por la Comunidad, y entretanto una lee cosas de devoción, o vida de Santos. Van las lectoras por su turno. Acabada la lición son las Vísperas, las quales acabadas se van á sus obediencias, y si no las tienen, toman un poco de divertimento, o trabajan por sí.

A puesta de sol son las Completas, y acabadas, el examen de Consciencia, que dura un quarto de hora, y tres quartos de Oración Vanse después las Religiosas á hazer un poco de exercicio, que en muchas dellas son más Oración, disciplinas y otras Penitencias. Después se va cada una á su celda y guárdase el silencio con puntualidad. Pónense en la cama o hazen lo que les parece.

NOTES

1.-Mir i Bertran, Gabriel Benet. Va néixer a Ciutat, parròquia de Santa Eulàlia l'any 1580 de Miquel i Maria Anna. L'any 1599 rebé la clerical tonsura i així entrava a l'estat clerical. Obtingué el grau de Doctor en Teologia al nostre Estudi General, fou ordenat prevere i era el prior de l'Hospital General de Mallorca fins que passà de Rector a Sa Pobla. En el mes de Gener de 1628 començà a ser el Confés ordinari del Monestir, i confessà Sor Clara fins a la seva mort, dia 24 de Juny d'aquell mateix any. Va escriure la biografia en mallorquí i aquesta que traduí al castellà l'any 1649. Morí a Ciutat, parròquia de Sant Nicolau dia 16.11.1650 i fou enterrat a Sa Pobla.

1'.-Mn. Nadal Guasp. Bover, Joaquim Mº en la seva obra de Biblioteca de Escritores Baleares. Ciutat 1868, reeditada a Barcelona l'any 1976 el posa com l'escriptor Nº 560 en la plana 384 i diu: "Sacerdote sabio y virtuoso, instruidísimo en las ciencias eclesiásticas señaladamente en teología. Consagróse con gran fruto á la tarea del púlpito; predicó muchas cuaresmas y en 1621 la de la catedral de donde era beneficiado. En el año 1624 obtuvo por sus merecimientos la rectoría de la parròquia de Inca, que sirvió por espacio de ocho años. Siendo confesor de la V.M. Sor Clara Andreu, escribió un libro que trata de la vida, revelaciones y milagros de esta sierva de Dios, como lo asegura Barberi, que vió el manuscrito. Falleció en Palma el día 9 de agosto de 1632 y fue sepultado su cadaver en la iglesia catedral".

He de dir que de bades he cercat aquest manuscrit del Dr. Guasp. He trobat uns quadernillos on ell anotava, dia rere dia, les revelacions que Sor Clara li anava contant.

2.-Veurem que el nostre autor fa afirmacions que avui no podem comprendre perquè les feia i d'on obtenia la informació, però pens que haurem d'acceptar que això era el pensament comú que hi havia a Mallorca en aquell temps, perquè cal dir que el Dr. Mir i Bertran era una persona doctíssima en Teologia Espiritual i pens que l'esforç que havia fet per aconseguir aquesta erudició, no permetia que fos tan profà en aquest altre tema.

És evident que les antigues pestes havien fet acte de presència a Inca. Segons el Morabatí veim que la Pesta Negra

de 1348 ferí fort ferm la nostra vila, començant una caiguda demogràfica el punt més baix de la qual és l'any 1444 que hi hauria a Inca 210 famílies o focs. Potser la memòria d'aquesta mala època perduràs en el poble i fes dir aquestes paraules al Dr. Mir i Bertran, però jo pens que hauria de tenir més clares les notícies que donà el Virrei Vich i Manrique dia 21.02.1585 que posa 6147 habitants a Inca.

De 1620 tenim un altre "cens" que ens diu que hi ha a Inca 855 homes útils; 120 homes de més de 60 anys i 3001 entre dones, infants i malalts que sumen un total de 3976. Per la dada que jo pens fou fet el manuscrit, i per la mort del Dr. Mir i Bertran l'any 1650, no podia conèixer la gran minvada que sofrí la vila inquera en la pesta bubònica de 1652.

3.-Aquestes afirmacions territorials també ens diuen el que vulgarment era sabut, si bé actualment no sé veure el perquè d'aquestes afirmacions, perquè hi entren terres que ja en temps dels àrabs pertanyien a altres djuz: Inkan, Qanarusa i Al-Yibal, i pobles que l'any 1300 ja són considerats viles per Jaume II i parròquies en la bul·la papal de 1248.

4.-Bisbe de Mallorca de 1490 a 1492 essent ja cardenal l'any 1456. Entre altres coses es distingí per acumular beneficis i prebendes, unes de les quals foren la Mitra de Mallorca i la Rectoria d'Inca. No puc endevinar la causa per la qual el Dr. Mir i Bertran associa la Rectoria d'Inca amb el Santuari de Lluc que pertanyia a la parròquia i al Rector de Sant Pere d'Escorca.

5.-Val el que hem dit en la nota 2ª és mal de comprendre com un home que es movia molt per Inca, venia freqüentment al Monestir, era molt amic del rector d'Inca, el Dr. Nadal Guasp 1624-1632, fou rector de Sa Pobra i forçat havia de veure la incidència de la vila inquera en la comarca.

6.-Erigit l'any 1604 i per a millor informació es pot veure la monografia que vaig escriure en 1982 "Història del Convent de Sant Domingo d'Inca" Nº 3 de la col·lecció Ximbellí. Perdurà fins a l'exclaustració de 1835 i l'església, sempre oberta al culte, fou convertida en temple parroquial l'any 1962.

7.-Erigit l'any 1236, buidat per la desamortització de 1835 i des 1909 ocupat per la T.O.R. mallorquina.

8.-La vida franciscana anà cap a una decadència, sobretot en les coses referides a la pobresa, cosa que provoca una escissió en l'ordre perquè un grup s'autonomenà "observant" enfrontant-se als qui començaren a conèixer-se amb el nom de "conventuals". A Mallorca l'observància arribà amb el s. XVI i s'anà estenent a tots els convents de l'illa, i cal dir que l'inquer, el venerable P. Rafael Serra 1536-1620, tres vegades Ministre Provincial, Comissari Visitador... tingué forta incidència en l'assentament de l'Observància.

9.-Referent al Monestir de Sant Bartomeu cal recordar l'existència de la primitiva església de Sant Bartomeu en el Serral i la comunicació que vaig presentar en les Primeres Jornades d'Estudis Locals d'Inca (1994): Creació i consolidació del Monestir de Sant Bartomeu d'Inca (planes 51-60).

10.-El Puig d'Inca o de Santa Magdalena ha estat estudiat en dues Monografies: una publicada per Mn. Joan Coli l'any 1970, i l'altra per mi mateix l'any 1991 que és el Nº 10 de la col·lecció Ximbellí. Les Monges Jerònimes habitaren al Puig de 1530 a 1534.

11.-Aquesta disputa de l'any 1534 ens parla d'uns "alquerians" que vivien en aquella alqueria, cosa que diu d'una població inquera dispersa en aquell moment.

12.-Sobre la parroquialitat de l'església de Sant Bartomeu hi podem afegir molt poques coses més de les que vaig dir en la Comunicació de 1994, sols feria notar la convicció popular que hi havia llevonses ja, i que ha perdurat en tota la historiografia inquera.

13.-Els Jurats eren elegits cada any pel sistema de "sac e sort" que vol dir que tots els vilatans que podien ésser elegits feien un "rodolí", el nom era escrit a un tros de paper que, convenientment arrodonit, era posat dins un sac i així per a cada càrrec treien un rodolí. L'any municipal, per a dir-ho de qualque manera, començava a Cinquegema, per això ens diu el Dr. Mir i Bertran que aquest dia el nou equip municipal pujava al Monestir, i venia a ser la presentació oficial de les noves autoritats al poble.

14.-Aquesta pujada al Monestir era coneguda amb el nom de "Festa del ramell", ja que el Predicador de la Quaresma a la Parròquia hi pujava també i presentava el ramell de virtuts que havia de quedar entre la feligresia. Aquesta festa ha perdurat fins als anys 60 d'aquest segle.

15.-O Festa del Corpus. També ha perdurat fins als nostres dies.

16.-En la provisió de beneficis que es féu en el Concordat de 1851, després de la desamortització, hi figura el capellà del Monestir conceptuat com qualsevol altre càrrec eclesiàstic.

17.-L'any 1849 el nucli urbà d'Inca no arribava al Monestir ni al Serral dels Molins, sinó que Molins i Monestir estaven completament separats de la resta de la població, com encara també ho era en el plànol publicat en la Biografia de Sor Clara de Barberí de 1807. Aquest plànol fou realitzat en corre als obradors de Joan Miró i Octaviano Carlotta del Carrer de Sant Nicolau número 81. La factura està feta dia 29.05.1849, va dirigida a Dn. Pedro Mir i factura: "1 lámina en cobre que contiene el plano de la villa de Inca". 8 duros. Recibí. Carlotta (firmat) (Arxiu Diocesà) per tant ben entrat el segle XIX el Monestir era completament forà, no és gens ni mica estrany que el Dr. Mir i Bertran digui: "al norte... junto a la villa".

18.-Aquest número és fàcil de comprovar degut al llibre d'Entrades del Monestir, com també en la relació que una gran part de les religioses feren davant el Dr. Pere Antoni Baró l'any 1627.

19.-Aquesta "grada o reja" és el parlador que es va veure ampliat en la reforma del Monestir del s. XVIII que quedaren com ara estan.

20.-Fins a la revisió de la vida monàstica feta després del Concili Vaticà II les Monges tocaven i resaven les Matines a mitjanit, i sobretot a l'estiu, les campanes se sentien per tot Inca.

21.-L'electrificació del Monestir la feren els llevonses seminaristes Mn. Francesc Grau i Mn. Sebastià Grau, posaren la instal·lació elèctrica a tot el Monestir i a cada una de les cel·les a l'estiu de l'any 1914. Aquesta obra fou inaugurada i beneïda en la revetlla de les festes de Sants Abdon i Senen segons ens diu el llibre de la Crònica del Monestir.